

**agrupació
excursionista**

TALAIA

CAMINADA POPULAR del MIL.LENARI

22 DE GENER del 89

**La Creu de Xiribia - Mas Xoriguera - Can Fontanals
Sota-Ribes - La Masieta - Can Ramon - Can Martí
Torre del Veguer - Masia Samà - Masia Cabanyes
Plaça de Les Casernes.**

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú

Salutació

Ens agrada molt fer veure a tothom com pot ser divertida, saludable, enriquidora i culturitzadora una caminada a l'entorn de masies, boscos i muntanyes, resseguint els vells camins, avui oblidats.

Es per això que des de l'Agrupació Excursionista Talaia i una mica amb l'excusa de la celebració del MILLENARI de Catalunya, proposem avui una caminada pels entorns de la nostra vila.

Molts d'aquests camins i alguns d'aquests llocs ja existien fa mil anys i fins fa poc encara s'utilitzaven.

Tot canvia, i és bo; no sentim cap nostàlgia dels que per anar a Ribes no tenien més remei que fer-ho de la forma que avui nosaltres ho fem per plaer.

Nosaltres únicament volem recuperar part de la memòria històrica de la ciutat tot fent una mica d'exercici.

Si tot va bé, potser un altre any i amb una altra excusa repetirem l'experiència.

Benvinguts i bona caminada.

SALVADOR BUTI

President de l'A.E.TALAIA

NOTES:

- * A part de la descripció de l'itinerari que trobareu a l'opuscle, el camí estarà marcat a totes les cruïlles i llocs dubtosos amb senyals de color vermell i verd, que són els de l'Entitat organitzadora. Hi trobareu els següents:

vermell
verd

camí que cal seguir

pas barrat

- * Recomanem de respectar els punts de reagrupament que s'establiran al llarg del recorregut.
- * Part de l'itinerari travessa alguna propietat particular. Us demanem que no us aparteu del camí a fi i efecte de no malmetre els terrenys de conreu i, sobretot, procureu de no provocar els gossos dels masos habitats, amb bastons o pedres, ja que us podrien atacar. És una recomanació que ens han fet els amos de les masies.
- * Al lloc on s'esmorzarà, procurem deixar-ho tal com ho hem trobat. Mirem de no incrementar els munts de deixalles que malauradament es troben a la muntanya.
- * Qualsevol imprevist que sorgeixi durant la Caminada serà resolt per l'organització.
- * En cas de mal temps, l'organització es reserva el dret de decidir l'ajornament de la Caminada.

CAMINS MIL-LENARIS

Un document de l'arxiu de la catedral de Vic i datat el 988 esmenta, entre altres llocs, el "castrum Episcopale", situat en el nostre àmbit comarcal i que cal identificar amb el castell de Ribes. Pocs anys més tard, és citada una "villa Episcopale" que corresponia al nucli primitiu de la Geltrú. Aquests antics documents fan referència sempre a deixes, permutes o plets dels personatges que detentaren el poder en aquelles èpoques. De la gent del poble no en sabem quasi res. Eren poc més que bèsties de càrrega i ningú no ens dirà si eren gent resignada amb el seu destí o covaven brots de rebel·lia.

D'un parell de coses podem estar segurs. Aquells avantpassats mil·lenaris parlaven en català i, a més de treballadors, eren uns grans caminadors, ja que no disposaven d'altra sistema de trasllat que les pròpies cames.

Com a senzill homenatge als nostres antecessors i amb motiu del Mil·lenari de Catalunya, ens proposem resseguir alguns dels camins existents en aquells allunyats temps i que, amb major o menor fortuna, han arribat fins als nostres dies.

Creiem que entre la Geltrú i Ribes existien, com a mínim, dos camins: els que avui en diem Camí Vell i el Camí Reial o camí ral. El primer anava des de la Geltrú a Sota-ribes, i el segon de Ribes a Cubelles passant molt al nord de la Geltrú, com per eludir la franja costanera.

El camí vell venia de Cubelles per la Collada; travessava el pla de l'encara inexistent Vila nova i arribava a l'ara dita plaça del Pou. Seguia per l'actual carrer de Santa Magdalena o dels Gitanos fins a la creu d'en Xiribia, on el retrobem encara avui dia en forma de camí, però enquitranat.

Nosaltres avui sortirem de la Plaça de les Casernes, on hi havia el pont anomenat de Carro per sobre el Torrent de la Pastera. Seguirem pels carrers de les Casernes, Duc de la Victòria i carretera vella de Ribes, on enllaçarem amb el Camí Vell.

Es passa per entre terreny d'horta amb bones sínies, com la del Caçador o la de l'Oliba, aquesta darrera amenaçada pel pas de la futura Via de Ronda. Arribem al llit del torrent de la Piera, on s'està construint un pont per a l'esmentada Via de Ronda. Seguim torrent amunt vorejant la tanca de la zona esportiva i trenquem pel camí de la dreta, que forma part del Camí Vell.

Fem cap a la Via de Ronda oriental, en actiu des de l'agost del 1988. La travessem amb precaució i seguim el traçat del Camí Vell, que ara descric un quatre entre granges de bestiar, amb un pis molt maltractat i olors no gaire agradoses. Sortosament se supera ràpidament aquesta zona i entrem a camp obert i aires més purs. Tenim a la nostra dreta el camí de la Masia Nova, i a l'esquerra, una mica lluny, la masia de Carro (documentada ja al segle XII), que ens queda separada pel traçat de la carretera variant C-246. Hi passem a frec en arribar a la fita que indica la partió de terme entre Vilanova i Ribes.

Aquesta nova carretera, inaugurada durant l'agost del 1985, es carregà part del Camí Vell, fent perillós el seu seguiment, ja que els vehicles hi circulen a gran velocitat. Tot i això és utilitzat l'antic itinerari per nodrides colles de corredors de cross. El pis roquer presenta les fondes roderes que hi marcaren els carros.

Creiem més segur no seguir per aquell traçat per evitar riscos i continuar per una pista de terra que transcorre paral·lela a la variant. A la dreta podem veure un dels polígons industrials de Vilanoveta.

Es fa cap al torrent de Solers i la pista s'hi capbussa, passant per sota el pont de la variant. A la part oposada cal vorejar un ermot que llinda amb el talús de la variant i es farà cap a la carretera Maristany, vial particular que ara mena al Gran Casino de Barcelona, antigament masia de Solers.

D'aquesta finca, n'hi ha notícies al segle XVI, quan era propietat dels monjos de l'Orde de Sant Agustí. No gaire lluny hi ha un seguit de tombes medievals excavades en roca tova. L'any 1845 Solers fou adquirida pel senyor Cassimir Girona, que hi operà una profunda restauració el 1883. El 1909 la finca fou adquirida pel senyor Eduard Maristany, que hi instal·là les caves de vins "Marquès d'Argentera". En aquelles dates, Solers adquirí el caire de casa-palau que encara conserva actualment.

Travessada la carretera Maristany, tenim a l'altre costat un camí carreter que transcorre entre bosc i que seguirem en direcció nord, cap a Solers. Arribem a una antiga saulonera, degradada en l'actualitat per haver-se convertit en zona d'escombraries on s'aboquen deixalles de tota mena. Coincideix aquest indret amb una placeta quadrada situada a mig trajecte de la carretera

Maristany, entre Vilanoveta i Solers. Aquí precisament tornem a enllaçar amb el Camí Vell. Aquest paratge, a més de l'interès paisatgístic que amb prou feina conserva, té motivacions de caràcter arqueològic. Superficialment hi han estat trobats diversos materials de terrissa molt dispersos, que abracen una cronologia que va dels segles III a.n.e. fins al I n.e., classificant-ne utilitats púnics, ibèrics i romans. Pels rodals de Solers també hi abunda la terrissa antiga.

Seguim, doncs, novament pel Camí Vell. Tot just en sortir del petit i esclarissat bosquet, tenim a mà esquerra el trencall que porta a Can Mironet del Bosc, masia molt ben conservada i amb la part de ponent quasi tota nova. La part vella és reforçada amb contraforts.

Els Mironet eren procedents de Can Miró de Montgrós, i durant el segle XVII foren propietaris de Xoriguera. Un Joan Miró del Mas Xoriguera fou regidor de Ribes el 1759, mentre el seu contemporani Joan Miró del Montgrós ho era de Vilanova, tot i essent fill de Ribes. El darrer Miró de Can Mironet va vendre, l'any 1963, la propietat a Joan Comas i Valls, que morí el 1969, passant així a la seva vídua. En aquesta masia, hi va néixer, l'any 1858, Joan Oliva i Milà, molt conegut a Barcelona per "Oliva de Vilanova", excels artífex en l'art de la impremta. Durant la darrera guerra carlina, el masover Soldevila va deixar la masoveria a la família Ferret, que encara la conserva.

Continuant la ruta, al cap de poc ens topem amb Xoriguera, un mas un xic insòlit, diferent dels que tenim ocasió de contemplar. L'actual edifici és més aviat un xalet modernista bastit a sobre les restes d'un casal més antic. La seva data de construcció és del 1913, i n'era propietari en Pahissa, de Vilanova. Hi predomina el totxo vermellós. Té un caire casteller amb diver-

ses garites i merlets; torratxa quadrada amb pinacle punxegut i dos rellotges de sol; terrassa amb forma de templet oriental i columnes salomòniques. És una meravella arquitectònica digna de conservació.

Com hem dit, la casa primitiva formava part de la finca Mironet, però se sap que existia ja en el segle XIII, quan hi vivia Arnau de Xoriguer, síndic de Ribes el 1269. Durant els segles XVI i XVII fou dels Puig de Xoriguera, fins que passà als Mironet. Del 1759 al 1796, en foren masovers la família Giralt. Fou notori un combat amb els carlins l'any 1836.

El xoriguer és un ocell falcònid ben conegut a la comarca.

Més enllà, a l'esquerra, es veu un xalet de construcció recent. A la dreta hem deixat un camí d'accés que fou tallat per la variant i encara espera un pont per a superar-la. A l'esquerra hi ha un molí de vent, metàl·lic, que deu fer moure una bomba d'aigua.

Creuem seguidament un ramal de rec del pantà de Foix i entrem novament en zona de bosc. Per aquests rodals s'han trobat diversos fragments de terrissa ibèrica i també d'alguns cocons (sitges?) actualment tapats i que justificarien el nom de la masia, encara que en queda un xic separada. Uns gossos lladradors acostumen a fer-hi acte de presència.

La masia ja és esmentada al segle XIII amb el nom de "Manso de Cocons". Cocons o codines són els clots naturals excavats en la roca i on sol dipositar-se l'aigua de la pluja. La masia té baixos i dos pisos, amb una porxada de tres arcs en el de dalt. És propietat de la família Foradada de Vilanova, i la nissaga Butí en són masovers des de fa moltes generacions.

Xoriguera (Foto: V. Carbonell, 1965)

Els Cocons (Foto: V. Carbonell, 1965)

Aquí el Camí Vell comença un procés de degradació imparable. Seguim de moment per un nou camí que ens portarà fins a una placeta-clariana de pis saulós on, si fa bon temps, convida a fer-hi un mos. En un racó hi ha una coveta de poca profunditat. D'aquí surten diversos camins; nosaltres en seguirem un de poc precís que torna a enllaçar amb el Camí Vell. Continua essent de pis saulonenc. Esdevé estret i creua la capçalera d'un fondal amb fruiters plantats a la nostra dreta. Puja un xic i deixem un camí lateral a la dreta.

Ens trobem en un collet de pis groguenc propi del soldó. Una fita de testa vermellosa marca el límit d'una propietat. Si seguíssim el Camí Vell, veuríem les fondes roderes marcades en un sector de pendent empedrat. Al fons de la baixada el camí es perd, i en recobrar-lo el trobem taponat per espessos esbarzers. Decidim, doncs, fer una marrada i seguir un camí nou que voreja la finca de Can Ferret o Masia de les Farigoles.

Aquesta antiga finca, immediata al poblet de Puigmoltó, és actualment propietat, en part, d'un ciutadà germànic, que va edificant un robust marge d'antiga tècnica comarcal a l'entorn del seu terreny.

Anem a parar al camí que va de Puigmoltó a Sota-ribes. El pis és planer i es dirigeix cap a la part del darrera de l'Hospital dels Pares Camils, moderna edificació inaugurada l'any 1973 i destinada a residència geriàtrica i a medicina i cirurgia en general.

Ocupa els terrenys de l'antiga finca de Can Dosdiners (Maset d'en Coll i Mas Romaní, anteriorment). La masia es conserva encara. És de tipus basilical amb teulat a quatre vents. Prop de la casa hi havia unes gran cavitats artificials totalment enrunades que, segons la veu popular, eren amagatalls de contrabandistes. Entre aquesta masia i la de can Ferret s'han trobat uns escassos fragments de ceràmica sigillada.

Creuem, doncs, pels darreres dels Camils i fem cap a una antiga cruïlla de camins. Tornem a retrobar el Camí Vell. A prop hi ha la masia-xalet del Mur, construïda el 1922 per iniciativa del senyor Carles Maristany. Molt a prop d'aquesta mansió hi ha un gran exemplar de pi de molt bona estampa.

Poc més enllà hi ha la gran masia, quasi un caseriu, de la Fassina, que es diu que havia estat oficina receptora dels tributs cadastrals de Ribes. Alguns dels impostos eren entregats en espècies, i per tant hi havia premses i cups per al vi i magatzems per al gra. També es diu que havia estat fassina d'elaboració d'esperit de vi, i d'aquest fet n'agafà el nom. Actualment part de la finca és dedicada al desballestament de vehicles.

No gaire lluny de la Fassina hi ha can Feina, masia també coneguda amb el nom de can Llindai, topònim relacionat amb el mas de Llinda, d'Avinyonet del Penedès, d'on procedien els masovers que l'habitaren en una data ignorada. Actualment hi viu la família Guillaumes, un cognom d'origen occità, com molts altres de Ribes i Olivella.

Des de la cruïlla immediata als Camils, ens dirigirem vers la masia de Can Fontanals, una gran masia amb capacitat per allotjar-hi més de dues famílies. Des del segle XVII es tenen notícies d'un Jacint Fontanals. En els anys 1916-17 era propietat del poeta Ferran Maristany, que tractà inútilment de canviar-li el nom pel del "Mur", topònim que adoptà el casal proper del seu parent (fill o germà?) Carles.

Ben a prop de Can Fontanals hi ha la masia de Can Jove, que als anys vint era propietat d'en Josep Roig i Punyet, quan es feren millores o eixamples dirigits per l'arquitecte Josep Font i Gumà. En les immediacions, en el lloc dit el Planot, es feren troballes de lloses de pedra sobre tombes i dues monedes romanes. En els pins de Can Jove es varen recollir materials ibèrics. Pels seus rodals hi abunden les ostones fòssils.

Passant per entre les cases de Can Fontanals i Can Jove, el Camí Vell es dirigia directament cap a Sota-ribes. Aquest sector de camí, inutilitzat des de fa molts anys, ha acabat per desaparèixer.

Farem, doncs, una marrada passant per davant de Can Jove i, davallant per fort pendent erosionat, salvarem el desnivell de les timbes d'en Fontanals, que són la riba dreta de la riera de Ribes.

Creuem el llit, quasi sempre sec, i ens dirigim cap a la zona esportiva del Bosc de Plaça. Aquest topònim sembla indicar que en altres temps hi hauria en aquest indret un nodrit bosc de pins, dels quals queden encara alguns exemplars escampats prop de les pistes de tennis i camp de futbol.

A la part de llevant hi ha un sector de recent urbanització, que ha eixamplat notablement el perímetre urbà de Ribes. Travessant en línia recta el Bosc de Plaça, ens dirigim novament cap a la Riera, que travessarem per la Palanca, pontet per a vianants i per a vehicles lleugers; li fan costat alguns robustos pins, sobresortint l'a nomenat Pi de la Palanca, de tronc biforcat i de notable alçada. Des d'aquí podem contemplar la bella estampa del Castell de Sota-ribes, l'Església Vella i els timbots argilosos que els fan de peanya.

Sorprèn la multiplicitat de noms que s'han donat a aquest castell. El primer esment, datat a mitjan segle X, és el de castell de Bell-lloc. El 988 tenim un castell Episcopal o del Bisbe. El 990, castell de Ribes, i actualment de Sota-ribes. Tots són vàlids. Està situat en un "bell lloc", un bell indret que han copsat des de diferents angles pintors i fotògrafs, i més ho seria mil anys enrere, quan boscos i espessa vegetació envoltaven els contorns. Castell del Bisbe, perquè era propietat del bisbe de Barcelona Vivà o Vives. De Ribes, o Sota-ribes, per estar envoltat per les alteroses timbes argiloses, solcs oberts per les rieres de Ribes i de les Esplugues.

L'historial d'aquest castell ocuparia una extensió considerable per als modestos propòsits d'aquest opuscle divulgador. Tot es refereix a una continuada disputa de propietat entre bisbes i nobles o entre parents d'una mateixa nissaga. Ja tots són morts i ben enterrats. Del poble humil ni mitja paraula, a pesar que foren ells els veritables forjadors del terme i, a més, amb el seu laborar diari anaven bastint l'idioma amb noves locucions i mots relacionats amb els atuellts emprats i les formes de treball.

De l'antic castell es conserva la robusta torre de l'homenatge i un habitatge posterior. La torre és de planta rodona i té 19 m d'alçada, re-

Castell de Bell-lloc o de Sota-ribes
(Foto: V. Carbonell, 1974)

matada amb merlets. El diàmetre és de 7 m, amb un gruix de murs de 1,80 m. En els darrers temps com a castell, serví de presó. En l'arrebossat de les parets interiors es poden veure grafitis de vaixells, figures humanes, molins de vent i altres figures esquemàtiques. Actualment el castell és propietat del municipi i el té llogat al prestigiós coreògraf Josep Lluís de Udaeta, que l'ha restaurat amb un gran encert digne d'elogi.

Adjunt al castell hi ha el pintoresc nucli de Sota-ribes, format per l'Església Vella, edificada al segle XVII, substituint-ne una de primitiva romànica. Deixà de ser parroquial el 1910 en beneir-se la nova església del pla. Al costat de l'Església Vella hi ha la Rectoria Vella. A un nivell inferior, prop del llit del torrent de les Esplugues, hi ha la Casa del Terme, primitiva seu de l'Ajuntament ribetà i de les primeres escoles per a infants. Actualment està a cura de la família Armenter-Noy, que l'han restaurada, salvant-la així d'una fatal destrucció.

Per sota la Rectoria Vella hi ha Can Deumaju-di o Can Bargalló, que fou habitada per la prestigiosa escriptora i periodista Maria Dolors Serano. Dues cases juntes són Can Pilena i Can Xicotell o Can Pastera. I finalment Can Robanyo i Cal Cisquet, aquesta darrera la més moderna.

Per sobre la timba, a l'altre costat de la carretera de Solers, hi ha Cal Cotxe o Cal Canye-

llenc, o també els Marroquins, per estar habitada actualment per un grup de persones d'aquest estat nord-africà. Més cap a ponent hi ha Cal Monjo Xic o Cal Jaquetes, i quasi al cantell de la timba, Can Giralt o Cal Guaitatimbes.

Després d'un breu descans en aquest interessant indret, seguirem la ruta passant entre la vella església i el cementiri, aquest darrerament eixamplat, segons ens diuen, necessàriament d'ençà que s'installà la residència geriàtrica dels Pares Camils. Podem veure el revolt que descriu la Riera per sota les timbes de Sant Pau, que tenen un notable interès paisatgístic gràcies a les capricioses erosions que s'hi formen. Aquí s'hi han obert unes curioses galeries artificials destinades actualment a la cria de xampinyons. Sembla que l'indret ja fou utilitzat en èpoques reculades, ja que en un dels timbots laterals, hi fou localitzat un forn i pels rodals es troba ceràmica romana.

El camí que seguim presenta un sector empedrat. Creiem que deuen ser vestigis d'una via mil·lenària d'un ramal que enllaçaria Sota-ribes amb el Camí Reial al qual ens dirigim. Creuarem un bosque que voreja un sector sauló on s'han fet extraccions i presenta diverses llodrigueres o caus excavats per animalons silvestres.

Anirem a parar a la Masieta, casa de camp habitada, on solen donar-nos un sobresalt un parell de gossos lladradors. Per aquests indrets s'han trobat materials grecs, púnics i ibèrics.

Fem cap al camí ral que procedeix del barri de les Parellades, passa per l'ermita de Sant Pau, la Coma i Can Ramonet. Procedia d'Olesa i Olivella. El seguim, deixant a la dreta la masia de Can Ramon, que queda mig amagada pel bosc, a sota mateix del Montgrós. Té molt bona estampa, formant tres cossos i amb golfes porticades a la part superior. S'assegura que fou edificada a l'E dat Mitjana, encara que no n'hem vist referències documentals. Grans extensions de vinya per la part de migdia i a ponent, aparentment en una continuada planura. En realitat, el sector és creuat

per una pregonia torrentera d'altres timbes anomenada de les Esplugues, on alternen les argiles rogenques, el sauló groguenc i el conglomerat pinyolenc, que com una muralla de formigó evità que l'erosió s'anés estenent riera amunt.

Seguint pel camí ral, enllacem amb la carretera del Montgrós, de pis cada vegada més degradat. A continuació ve un seguit d'hivernacles des truits, emplaçats en el clos d'una antiga terrera. Tot just passats els hivernacles, el camí ral, per un tram degradat, es desvia cap a ponent, enllaçant amb un sector de camí rural amb el pis eixamplat i millorat a cura de l'INEM l'estiu del 1986, segons un gran rètol plantat per la Diputació i amb un gros forat que sembla causat per un rifle de cagar elefants. Un rètol més petit indica que el camí mena a un camp de tir. Vaja!

Si bé el pis fou millorat no ho és certament el traçat que continua essent el del mil·lenari camí ral, sinuós i amb sobtades pujades i baixades, passant per Can Montgrós i Can Masalleres. Optem per seguir una drecera.

Ens trobem en una careneta molt planera denominada la Serra, que des del Montgrós s'estén fins a les roques del litoral, separant les conques hidrològiques de la riera de Ribes i de la Piera. Un grup de masies separades conformen un nucli que agafa també aquell nom. Són Ca l'Aparici o Can Climentó, la Serra i Can Vidal de la Serra.

La més notable és la Serra, o també Can Roig de la Serra, constituïda per diversos cossos d'edifici tancats amb baluart i una torre de defensa de planta quadrada. Aquesta masia la podem veure molt a prop.

Hi ha esment documental de Joan Roig, major, hereu pagès de la Serra, l'any 1538. En el segle XVIII hi vivien Bernat i Giralt Saserra. Pels rodals s'han fet troballes de materials grecs, ibèrics i romans.

La Serra (Foto: V. Carbonell, 1967)

Davant de Ca l'Aparici agafem un trencall de camí en direcció a ponent. Veiem una olivera de tronc retorçat que, si no mil·lenària, almenys deu tenir alguns segles d'existència.

Creuem conreus i petits bosquets. En un d'aquests, hi ha una petita cabana d'obra amb sostre de canó, i poc més enllà una cisterna amb aigua. Seguim un corriol per un antic camí d'esbarzers cremats i enllacem amb una pista que ens mena fins a Can Martí.

L'actual masia fou construïda per Pau Soler i Morell (a) Girabals, a sobre les parets de l'antic Mas Martí, que fins al segle passat havia portat el nom de Martí de Mas Roig, possiblement emparentat amb els Roig de la Serra. La masia és una magnífica mansió senyorial amb un bell finestral al centre de la façana, golfes, una torratxa al mig de l'edifici, garites cantoneres, campanar metàl·lic de cadireta i un baluart-terrasa. Hi ha esculpida la data 1870 i les inicials P.S. d'en Girabals. Dels Solers passà a la família Alegre, co-propietaris de la fàbrica de la Rambla, i que foren massivament assassinats en una tràgica jornada de l'estiu del 1936. Fins fa poc ha posseït la finca en Josep Giró, i recentment ha estat adquirida per la família Albà per a destinar-la a la instal·lació de quadres cavallars.

A la part del darrere de la finca hi ha el dipòsit de l'aigua de l'Aqüeducte "Príncep Alfonso", que abasteix el poble de Ribes.

Tornem aquí a enllaçar amb el camí ral. Anirem davallant per entre el bosc i vorejant la fil·lerrada de Can Parés. Exteriorment la masia no presenta cap detall d'antigor. A l'interior hi ha dos arcs ogivals, fet que delata l'antiguitat. Les parets són talussades. Un parell de gossos solen lladrar ferotjament als vianants al llarg de la tanca.

Arribem a la Torre del Veguer, masia situada quasi al límit de terme entre Ribes i Vilanova. Presenta una torratxa de planta quadrada amb merlets, molt restaurada. Alguns detalls interns de la mansió donen idea de l'antiguitat del conjunt. En l'antigor se'n deia Quadra del Cortei i era residència del Veguer de Vilafranca, fet que originà el seu nom. Amb façana encarada a migdia, presenta uns robustos contraforts.

Els primers esments són del segle XIV, de quan hi vivia Guillem de "Cortelio" (1358). El 1381 consta com a foc (casal) del castell de Ribes. El 1401 consta que fou establert un veí de la Gel·trú en terres de la Quadra del Cortei prop de la capella de Santa Magdalena. En el testament del 1603 fet per Frederic d'Avinyó, hi consten els títols de senyor de les Quadres d'Enveja (Sant Joan) i de Cortei, però al mateix segle se l'anomena ja "torra del Veguer".

A mitjan segle XIX era propietat del marquès de Montilla, comte de Torralba. El 1882 l'adquirí Josep Ferrer-Vidal dels Desmassieres Fernández de Santillan. El 1896 van inaugurar una capella pública sota l'advocació de Maria Auxiliadora. Fou aleshores quan el casal fou reformat al gust de l'època, recarregant-ne el neo-gòtic. Continuen propietaris els Ferrer-Vidal.

Just a l'entrar en el terme de Vilanova, tenim a mà dreta una zona intensament urbanitzada, amb horts familiars i xaletons. La urbanització és tan confusa que ha ocasionat un procés de fitació entre els termes de Vilanova i Ribes per tal d'establir una delimitació racional. A la part nord d'aquest sector, hi destaca l'encastellada i blanca mole del Mas de les Catalunyes, amb torratxa emmerletada, i com a teló de fons l'espadat de la pedrera d'en Roca.

El pis del camí ral és pavimentat amb formigó (ratllat per roderes de quan encara estava tendre). L'obra fou executada l'estiu del 1988 amb despeses dels nombrosos parcel·lers de la contrada. Hom diu que els que hi feren les ratllades foren precisament els que es negaren a contribuir en les despeses. Davant d'un rètol que indica el camí del Mas Boticari (Apotecari en realitat), fem una petita marrada que, travessant per sobre el rec del Pantà, ens porta a la zona parcel·lada del Mas de Santa Magdalena i al camí d'entrada a aquesta finca.

Se sap que l'ermita existia l'any 1596 i que en tenia cura un ermità. La masia sembla que és posterior. En l'actualitat se celebra un aplec anual en la seva diada, amb audició de sardanes i repartiment de coca als assistents.

Retornant al camí ral, creuem un fondal que davalla des de l'extrem occidental de la pedrera d'en Roca. En primer terme es veu el Mas Alonso; més enrere el Corral de Carro i, per sobre la pedrera, el Corral de l'Apotecari, casalot enrunat. Per aquests rodals hi ha les Mines de la Terraire i del Mas Alonso, d'extracció de "terra d'escudelles" i argila grisa, respectivament.

Tenim ara a la nostra dreta la Masia Samà, antiga masia amb afegits moderns. La part antiga és encarada a migdia i amb teulat a dos vessants. Antigament era coneguda amb el nom de Corral d'en Martí, ja que junt amb el desaparegut Mas Borràs (possiblement en el lloc que avui ocupa la fàbrica Marquès) era de la nissaga dels Martí, coneguts des del segle XVI. Al segle XIX fou adquirida pels Samà i reformada per l'arquitecte Font i Gumà. En una finestra hi veiem la data tardana de 1910.

La pista encimentada fa un girada cap a migdia. En realitat el camí ral segueix dreturer. Ara ve un sector altament degradat, amb marges enderrocats, deixalles i una excavació lateral

Can Martí o Can Girabals (Foto: V. Carbonell, 1965)

farcida de matalassos, sofàs i seients de cotxe. Una veritable meravella! Comptant que aquest itinerari formarà part del Sender de Gran Recorregut 92, caldrà sol·licitar l'ajut de les autoritats municipals per a dignificar-lo.

Es desemboca a la carretera particular de l'empresa tèxtil Marquès i al cap de pocs metres se surt a la carretera de Vilanova a Vilafranca, que creuarem amb precaució.

A la part oposada segueix el camí ral, ara amb pis d'asfalt i rètols indicadors que porten a la masia Cabanyes i a les caves Jaume Serra. Al cap de poc tenim davant nostre la Masia Frederic, que antigament quedava situada a la cruïlla de la primitiva carretera de Vilafranca (avui Torrent del Llimonet) amb el camí ral. Té una torratxa de defensa i cap altra característica destacable. El 1739 era coneguda com Masia d'en Rafeques i del camí ral se'n deia Camí Molinant. Més anteriorment, el 1591, se'n deia Mas Ferret, d'en Magí Ferret del Masos, descendent d'uns antics propietaris del proper Mas Sardet.

Si bé l'itinerari que seguim ha estat eixamplat i millorat de pis, segueix el mateix itinerari retorçat del camí ral. Cap al nord ens sorprèn la visió d'una minúscula i nova capelleta blanca, que sembla correspondre a la finca de l'anomenat Mas Pepi. Més cap a ponent, hi destaca la compacta copa del Pi Gros. Al cap de poc tenim a l'esquerra el Mas Sardet, una altra masia amb torratxa de guaita i alguna garita cantonera. Queda situada a la cruïlla del camí ral amb el camí dels "masos", aquest darrer procedent de Vilanova i conegut actualment com camí de la masia Cabanyes. El 1739 era conegut amb el nom de Mas Safons i era propietat de Manuel Pers. Més antigament se l'anomenava Mas dels Masos. Primerament fou d'en Jaume Ferret, i en el Capbreu de la Geltrú del 1591 ja era de Miquel Miró dels Masos. Aquest nom era tan estès que fins i tot el torrent l'indant se l'anomenava "torrent dels Masos" en el reulat any de 1409.

A la part oposada d'aquest torrent s'aixeca el casal construït pels Cabanyes l'any 1798, d'estil neoclàssic, al costat de l'antiga masia Parellada, avui desapareguda.

Aquest darrer mas era propietat d'en Felip Parellada l'any 1591 i limitava a llevant amb les terres de Miquel Miró dels Masos (Mas Sardet), i a ponent amb el torrent de la Pastera i per tant dins el terme de la Geltrú. El 1739 continuava essent propietat de la família Parellada, però l'any 1790 fou comprada per Llorenç de Cabanyes i Fuster. Fins a l'any 1820, la casa portava encara l'antiga denominació de Masia Parellada en els documents, però el poble comença a identificar-la amb els nous propietaris i designar-la amb el seu nom actual.

Hi nasqué el poeta Manuel de Cabanyes i Ballester, i el conegut pintor Alexandre de Cabanyes hi visqué molts anys. El fill del pintor, en Joaquim de Cabanyes, en representació de la família, traspassà la masia a l'Ajuntament vilanoví el 1975 amb el compromís que conservés la masia i l'adequés com a centre cultural. Les obres de consolidació s'iniciaren el 1982 i fou inaugurada pel desembre de 1984. Actualment hi ha el projecte de transformar els rodals de la finca com a parc natural i centre d'esbarjo.

Hem deixat el camí ral i seguim ara el de la masia Cabanyes. El torrent que tenim a la dreta es va embarrancant i agafa profunditat. Al cap de poc tenim a la riba oposada una zona urbanitzada en forma anàrquica en el lloc conegut per Entre Dos Torrents, ja que queda limitat per les timbes dels torrents de la Pastera (o del Mas de l'Artís) i el de la Masia Cabanyes. Aquest sector quedà migpartit al traçar-se la variant de carretera C-246. Les parcelles i xalets de la part nord tenen el nom de "Valle de las Delicias" (?). Les del sud, Bon Repòs.

Mas Sardet (Foto: V. Carbonell, 1965)

Es creua per sota el pont de la Variant i es desemboca en la nova zona industrial erròniament designada de la Pastera, ja que aquest torrent no hi limita quasi gens, excepte en una petita franja del sud-oest. A l'esquerra tenim la nova factoria CAVIGEL-PIRELLI, i a la dreta una barriada de casetes situades sobre l'emplaçament de l'antic Mas Mossarro. Una ampla avinguda enquitrànada ens condueix cap al nucli urbà de Vilanova.

Cap a l'extrem sud tenim ara a la dreta un altre barri anàrquic edificat per sobre el Camp de les Oliveres o Camp dels Gossos, anomenat així per haver estat el canyet o cementiri dels gossos sacrificats pel Pedret. A l'esquerra hi ha la granja de Can Martí.

Estem ara a l'altura de l'aiguabarreig dels torrents de la Pastera i de la Masia Cabanyes. A la part de ponent, just a l'entrada del Camí dels Capellans, hi ha la torre d'en Garrell, edificada l'any 1874 en el curs de les darreres guerres carlines. Deixem la pista asfaltada i davalllem cap al torrent de la Piera, creuant-lo per un pont sense baranes i que sembla molt antic, quan en realitat fou construït el setembre del 1959. Anteriorment es creuava per un camí a gual.

Tenim ara una altra torre antiga a la nostra dreta, és tronco-cònica i amb merlets. Aquesta és més antiga, construïda el 1837 en el curs de la primera guerra carlina. Portava el pompós nom de la Immortalitat. Si més no ha arribat als nostres dies. Segueix l'alta paret de tanca dels Josepets, veritable muralla de l'època citada, amb espitlleres per a vigilar i obrir foc. La tanca s'estén fins als darreres de l'antic Teatre Apol·lo.

A la part oposada hi ha la pintoresca barriada dels Set Pecats Mortals, adornada per un formós pi. Segons la veu popular, aquest nom fou originat per l'existència en aquest barri d'alguna, o algunes, cases dedicades a la prostitució en benefici de la tropa allotjada en les properes casernes. El barri fou totalment destruït en el curs d'un aiguat ocorregut el setembre de 1923. Les cases foren reedificades, però creiem que els seus veïns tenen una bona dosi de resistència. Potser seria ja hora de sanejar aquest indret per llongant la cobertura torrent amunt.

Desemboquem a la Plaça de les Casernes, la qual porta el nom de l'antic edifici construït i costejat pels vilanovins, enllestit a mitges l'any 1771, per a allotjar-hi la tropa i lliurar-se de l'hospèdatge domiciliari. Actualment és convertit en Pavelló d'Esports i Escola d'Art. Aquí finalitzem la caminada.

Aquesta descripció de l'itinerari de la Caminada Popular del Mil·lenari ha estat realitzada amb l'ajuda i col·laboració de les següents persones: Vicenç Carbonell, amb el seu arxiu de Masies Comarcals; Jaume Carbonell, en la recerca de camins i noms de lloc; Josep Miret i Magí Miret, de Ribes, amb cartografia i notes arqueològiques, i Joan Gómez i Ramon Milà, també de Ribes, amb aportació de topònims. Moltes gràcies a tots.

Joan Virella i Bloda

ARA QUE FA MIL ANYS

El 23 d'abril de 1988 Catalunya va començar la celebració del seu Mil·lenari, celebració que durarà fins el proper Sant Jordi d'enguany. Aquest mil·lenari ha aplegat al seu voltant tot un seguit d'actes potenciats des dels organismes oficials que han tingut una parca incidència en el poble català, ara bé, potser i gràcies a aquesta commemoració ha estat possible que molts homes i dones de Catalunya recuperessin un passat històric fins avui poc conegut, fent-nos adonar de la nostra pròpia identitat passada, present i futura.

Quan s'estudia història, hom pensa sempre en els grans esdeveniments bèl·lics i polítics sense adonar-se'n que què fa possible que un país sigui el que és, és gràcies al seu tarannà social, econòmic i cultural i aquest el configura la micro-història de cadascun dels pobles i viles que integren la nació, per això avui els excursionistes de la Talaia de Vilanova i la Geltrú volem unir-nos a aquest Mil·lenari de Catalunya donant a conèixer un document que ens agermana amb l'antiguitat general del poble català.

Hom es pot preguntar, realment som tan vells? La història ens demostra que sí. Pel que fa a la Història general del Principat sabem que la pedregosa Catalunya Vella (formada pels comtats de Barcelona, Girona, Empúries, Rosselló i Urgell-Cerdanya junt amb els comtats del Pallars i la Ribagorça) va néixer sota el nom de Marca Hispànica, essent una terra reconquerida per l'emperador Carlemany del poder sarraí. Carlemany, per evitar noves incursions musulmanes dins els seus territoris francs, creà un districte fronterer al Sud dels Pirineus anomenant-lo Marca, que vol dir lloc fronterer fortificat i Hispànica perquè es trobava dins l'antiga Hispania romana. Tots els comtats inclosos dins d'aquesta Marca foren governats per membres de l'antiga noblesa goda, els qual havien emigrat vers els Pirineus fugint dels atacs àrabs; des d'un bon principi aquests territoris foren controlats pel reialme d'Aquitània i aquest es trobava sota el poder de l'imperi franc. Aquests hispani fugitius dels sarraïns es lliuraren voluntàriament a la protecció que els oferia l'Imperi Carolingi, a canvi els reis francs els concediren el govern d'aquestes terres. La relació dels comtes de la Marca amb el poder reial era la de vasallatge, seguint el model feudal franc; és a dir, cada comte s'encomanava personalment al rei jurant-li fidelitat i com a tal acte de fidelitat li devien consell i auxili. Aquests vincles de dependència feudal de mica en mica s'anaren afeblint i sobretot fou a partir de les lluites dinàstiques que es produïren dins l'Imperi que aquests comtats del Sud s'anaren independitzant i escindint del principi

feudal. Guifré el Pilós fou el primer comte del casal de Barcelona que considerà els territoris per ells controlats com a propis i els traspassà per herència als seus fills. A partir de Guifré la successió comtal del Principat passà ininterrompudament de pares a fills fins el 1412, constituint-se el que avui es coneix com el Casal reial català.

Des del 885 el títol de comte deixà d'ésser un títol personal esdevenint familiar-patrimonial, malgrat però la feblesa de la reialesa franca encara perduraren els vincles de fidelitat fins l'any 988, any que el comte Borrell, veient que la monarquia s'havia oblidat totalment dels comtats de la Marca no donant-los cap mena d'ajut en moments de perill sarraí -atac d'Al-Mansur- i sí en canvi demanant-los legats i ajuts militars, prescindí de la monarquia franca negant-se a renovar els vincles de fidelitat.

Des d'aquesta data -988- comença una nova etapa històrica que es coneix sota el nom de la Independència de fet de la Catalunya Vella; Independència de fet ja que els reis francesos seguiran essent sobirans de la Catalunya Vella fins al 1258, any que es signà el tractat de Corbeil entre Lluís, rei de França i el rei Jaume I el Conqueridor; Sant Lluís renuncià per sempre, però ell i els seus successors a tots els drets que pogués tenir en els comtats de Barcelona, Urgell, Besalú, Rosselló, Empúries, Cerdanya, Conflent, Girona i Osona; a partir d'aquesta data Catalunya obté la Independència de Dret.

Veiem doncs que Borrell assentà definitivament les bases nacionals de Catalunya i és també amb aquest comte quan per primera vegada apareixen citats en un document alguns termes medievals de la futura comarca del Garraf. Anem-ho a veure; l'any passat, 1988, Eduard Junyent va publicar el "Diplomatari de la Catedral de Vic", aquest diplomatari recull una sèrie de documents d'arreu de Catalunya. El document 537 és el que ens interessa a nosaltres pel que fa a la nostra història comarcal.

El 5 de setembre del 988, el comte Borrell canvia el castell de Rodanes, anomenat d'Eramprunyà, amb totes les fortificacions construïdes, cases i corts d'animals i les terres de conreu (arbres, arbres fruiters, vinyes, garrigues, ...) a la seva segona muller Eimeruda, la qual té un alou al comtat d'Urgell anomenat Tuixén. El sistema documental durant tota l'Edat Mitjana, i sobretot pel que fa a l'alta Edat Medieval, on els termes territorials encara no estan ni de bon tros ben delimitats, són molt explícits per evitar problemes

de dominis feudals, per això Borrell, al permutar el castell d'Eramprunyà explicita molt clarament els límits de possessió i extensió del terme permutat. Dins d'aquesta descripció se'ns diu que el Castell de Rodanes-Eramprunyà era propietat dels seus pares, heretant-lo del seu germà Miró, difunt; es troba al comtat de Barcelona i afronta amb el riu Llobregat, amb el mar vers migdia en el lloc anomenat Farell, vers occident és veí del terme d'Olèrdola, limitant amb la terra que s'anomena Castell Episcopal, cap al Nord limita amb el castell de Subirats del terme de Cervelló.

Veiem, doncs, que un dels termes veïns del castell permutat és el d'Olèrdola, concretament el castell Episcopal.

El fet que s'esmenti per primer cop el nom de Castell Episcopal i amb una data tan antiga, ens porta a pensar a quin castell Episcopal es refereix. Sabem que a finals del segle X Sitges, Sant Pere de Ribes i la Geltrú eren propietat de la Seu de Barcelona i per tant estaven sota el domini feudal del bisbe, el qual els havia infeudat, és a dir cedit, a la família dels Ribes. Els Ribes tenien el poder directe d'aquests tres castells amb totes les seves pertinençes, homes i dones. Analitzant la descripció del document podem assegu-

rar que geogràficament el citat "Castrum Episcopale" es troba dins la comarca del Garraf, possiblement es refereix al castell de Ribes, residència habitual dels Ribes, ara bé, no deixa de cridar l'atenció el nom de Castell Episcopal, ja que dos anys més tard el castell de Ribes ja rep el nom de castell de Bell-lloch. Segurament l'escrivent que redactà el document coneixia la possessió episcopal i amb un sol mot "Castrum Episcopale" inclogué tant el domini de Ribes com el de la Geltrú i Sitges, ja que, com abans hem dit, tots tres es trobaven sota una sola mà, l'eclésiàstica.

Evidentment aquest document, per primera vegada conegut i estudiat amplia els coneixements de la història comarcal i com ja hem dit ens permet d'a germanar-nos amb la història mil·lenària del Principat.

Avui 22 de gener de 1989, volem retre homenatge a la terra, fent aquesta sortida popular i sota el penó d'aquest "Castrum Episcopale" encaminar-nos cap a Ribes commemorant els mil anys d'història tot fent via per aquests antics camins oblidats.

Àngels Parés Corretgé

